

Komitet Socjologii

Polskiej Akademii Nauk

Protokół z zebrania plenarnego w dniu 20 października 2004 roku

Zebranie odbyło się w Warszawie, w Pałacu Kultury i Nauki.

Porządek obrad przedstawiał się następująco:

1. Otwarcie zebrania, przyjęcie protokołu z zebrania w dniu 21 kwietnia br. i sprawy bieżące.
2. Trzecia część dyskusji nt. ekspertyzy Komitetu pt.: *Jedna Polska? Nowe wymiary społecznych różnicowań*.
3. Wstępne ustalenie szczegółowych tematów ekspertyzy i listy autorów.
4. Sprawy różne i wolne wnioski.

Na posiedzeniu było obecnych 18 członków Komitetu.

Ad.1.

Przybyłych powitał Przewodniczący, prof. Andrzej Kojder. Przewodniczący przypomniał sylwetkę zmarłego prof. Władysława Kwaśniewicza, członka Komitetu Socjologii. Zebrani uczcili pamięć prof. Kwaśniewicza chwilą ciszy.

Prof. Kojder poinformował o tym, że

- Przygotowywana jest strona WWW Komitetu Socjologii PAN. Administratorem serwisu będzie Stanisław Pilarz, który podjął się także opracowania projektu graficznego strony.

- Projekt budżetu Komitetu na 2005, złożony w czerwcu 2004, przewiduje łączne wydatki w kwocie 10 700,-. Przewodniczący zaapelował także o pomoc w poszukiwaniu środków finansowych na dofinansowanie planowanej na czerwiec 2005 konferencji Komitetu, poświęconej ekspertyzie *Jedna Polska? Nowe wymiary społecznych różnicowań*.

- Dr Sławomir Mandes otrzymał Nagrodę Prezesa Rady Ministrów za pracę „Pojecie świata przeżywanego w socjologii”. Promotorem pracy był prof. Jerzy Szacki.

Zebrani przyjęli protokół z poprzedniego posiedzenia Komitetu (21 kwietnia 2004).

Ad.2.

Zagajenia do dyskusji przedstawili prof. prof. Jerzy Szacki, Mira Marody, Andrzej Rychard i Kazimierz W. Frieske

Prof. Szacki przypomniał zebranym, że pytanie o jedność społeczeństwa ma w polskiej myśli społecznej bogatą tradycję – można wręcz wskazać na istnienie dwóch odrębnych dyskursów, w których to pytanie się pojawia. W pierwszym z nich uznaje się zwykle ‘jedność’ i zakłada, że istnieje swego rodzaju norma ‘jednolitego’ społeczeństwa, od której rzeczywistość na rozmaite sposoby się ‘odchyła’. Podkreślanie ‘jedności’ było zwykle elementem rozmaitych projektów ideologicznych – w szczególności egalitarystycznych i narodowych, i nigdy nie miało pokrycia w rzeczywistości. Egalitarystyczną utopię i pojawiające w literaturze frazesy o ‘jedności’ należy z kolei przeciwstawić konfliktowej wizji społeczeństwa – takiej, w której wskazuje się na (zwykle dychotomiczne) podziały: na bogatych i biednych, szlachtę i chłopstwo etc.

Prof. Mira Marody zwróciła uwagę na to, że poszczególne opracowania składające się na poprzednie ekspertyzy Komitetu stosunkowo luźno wiązały się ze wspólnym tematem. Brało się to z tego, że w poprzednich ekspertyzach nie najlepiej wspólny temat i problem badawczy wyartykułowano. Jeżeli idzie o ekspertyzę przygotowywana obecnie, wspólnym problemem wszystkich opracowań mogłaby być więź społeczna – mechanizmy jej tworzenia i rozpadu na różnych poziomach (‘narodowym’, lokalnym, regionalnym czy w grupach rówieśniczych). Zasadne wydaje się pytanie o typy więzi dominujące we współczesnym polskim społeczeństwie i ich trwałość. Ekspertyza może być zorganizowana także wokół pytania o to, co integruje bądź dezintegruje polskie społeczeństwo. Tutaj mógłby pojawić się przegląd ‘projektów tożsamościowych’, kreowanych przede wszystkim w sferze symbolicznej. Zapytać należy, czy pojawia się jakaś ‘symboliczna wspólnota’ czy też nie, i co pojawieniu się takiej wspólnoty na przeszkodzie stoi.

Prof. Andrzej Rychard zaznaczył, że w polskiej, współczesnej socjologii coraz częściej pojawiają się rozmaite koncepcje ‘wielu Polsk’, i że – mimo zróżnicowanego charakteru tych koncepcji – da się wskazać ich wspólne elementy. Chodzi w szczególności o pokazywanie ‘wyspowego’, a nie hierarchicznego charakteru procesów rozwojowych, o dążenie do pokazywania dychotomicznych podziałów społeczeństwa, o założenie mówiące o patologizacji mechanizmów więziotwórczych i funkcjonalnym charakterze ‘spatologizowanych’ więzi społecznych. Koncepcje różnią się natomiast przede wszystkim sposobami odpowiedzi na pytanie o to, jakiego rodzaju dychotomiczne podziały się tworzą, i jaki jest podstawowy mechanizm tej dychotomizacji. Wskazuje się zwykle na to, że następuje albo radykalne pogłębienie istniejących podziałów, albo powstanie podziałów nowych. Mechanizmy pogłębiania lub powstawania nowych podziałów próbuje się też zwykle wskazywać i analizować. Prof. Rychard stwierdził także, że refleksja nad zróżnicowaniem odżywa dlatego, że obecnie kwestionowane są podstawowe, konstytutywne zasady budowy ładu społecznego. Ekspertyza – mówił – mogłaby koncentrować się właśnie na tym, co godzi w społeczny ład, oraz na źródłach kryzysu legitymizacji ładu.

Prof. Kazimierz Frieske zwrócił uwagę na to, że powstawanie wielu rozmaitych ‘wymiarów’ zróżnicowania może być konsekwencją funkcjonowania jednego, podstawowego mechanizmu – to jest komodyfikacji i pogłębiania zróżnicowań dochodowych. Istotne wydaje się to, w jakich dziedzinach życia i w jakich formach

nierówności dochodowe stają się obecnie istotne. Na przykład – jedną z form przejawiania się dochodowych nierówności jest zróżnicowanie w zakresie kompetencji poznawczych, koniecznych do funkcjonowania w strukturze społecznych instytucji i tego, w jakim zakresie wykorzystywane są prawa i uprawnienia obywatelskie. Być może przewodnim tematem ekspertyzy powinno być zróżnicowanie w jednym, najważniejszym wymiarze – tym, który kształtuje zróżnicowanie w wymiarach pozostałych.

W dyskusji, prof. Witold Morawski zaproponował, żeby ekspertyza koncentrowała się raczej na instytucjach i ich działaniu, a nie na problemie symboliki jako czynnika integrującym. Istotne wydaje się to, czy i w jaki sposób rozmaite instytucje społeczne przyczyniają się do pogłębiania podziałów, lub pomagają w ich przełamywaniu. Należy się skupić także na rozwiązaniach praktycznych, a nie na charakterystyce dyskursów o zróżnicowaniu.

Prof. Lena Kolarska-Bobińska zgodziła się z prof. Marody: ekspertyza powinna koncentrować się na wybranym, kluczowym problemie – na przykład powinna opisywać mechanizmy integracji/dezintegracji i mechanizmy więziotwórcze. Lepiej natomiast nie sugerować się zaproponowanym tematem całości (a może nawet warto przyjęty temat porzucić). Odpowiedź na to, ile właściwie jest 'Polsk' będzie trudna, o ile w ogóle możliwa, choćby dlatego, że procesy różnicujące społeczeństwo nie zakończyły jeszcze działania.

Prof. Kojder, odpowiadając prof. Kolarskiej-Bobińskiej przypomniał, że tytuł ekspertyzy („Jedna Polska. Nowe wymiary społecznych zróżnicowań”) ma wartość marketingową – publikacja powinna być widoczna także poza środowiskiem socjologów.

Prof. Antoni Sułek zwrócił uwagę, że problem 'wielości', do którego odwołuje się tytuł publikacji, dotyczy nie tyle i nie tylko faktycznego zróżnicowania społeczeństwa, ale także wielości sposobów analizy i opisu społeczeństwa.

Prof. Władysław Markiewicz podkreślił wagę pytania o obecność kwestii narodu i państwa w świadomości Polaków. Poczucie wspólnoty narodowej z jednej strony, i poczucia odpowiedzialności za państwo z drugiej, powinny się w opracowaniu znaleźć koniecznie.

Prof. Władysław Jacher odniósł się do proponowanego tytułu publikacji, którego – według niego – nie należy odczytywać dosłownie. Sugeruje on nie tyle, że mamy do czynienia z faktyczną „wielością Polsk”, ale raczej tyle, że współczesna Polska ma rozmaite oblicza. Zaproponował także, żeby podstawowych kategorii analitycznych pomocnych do opisu wymiarów zróżnicowania poszukać u klasyków (Webera, Comte i in.), a nie tworzyć ich od nowa.

Prof. Andrzej Sadowski, nawiązując do wypowiedzi prof. Szackiego, a w szczególności do ideologicznego zakorzenienia 'jednościowych' wizji społeczeństwa, wskazał na nietrafność użycia terminu 'patologia' w odniesieniu do więzi społecznych. Mamy do czynienia nie z 'patologizacją' więzi, a raczej z tworzeniem nowego typu, zróżnicowanych więzi społecznych. Zasadnicze znaczenie dla

kształtowania się nowych typów więzi ma obecnie zróżnicowanie terytorialne i zróżnicowanie narodowościowe.

Prof. Janusz Mucha podkreślił, że publikacja, jeżeli ma się wyróżniać spośród istniejących opracowań, powinna jednak odpowiadać na pytanie o to, do jakiego stopnia mamy do czynienia z kumulacją starych, a do jakiego z powstawaniem nowych wymiarów zróżnicowania. Uznał także za zasadne pytanie o więziotwórczy charakter rozmaitych wymiarów zróżnicowania.

Prof. Joanna Kurczewska zaproponowała, żeby autorzy rozdziałów publikacji próbowali charakteryzować czynniki kształtujące świadomość Polaków co do społecznych zróżnicowań, uwzględniać ideologiczne i światopoglądowe korzenie stosowanych przez siebie sposobów opisywania rzeczywistości, a w szczególności – jak sugerowała prof. Marody – uwzględniać problematykę więzi społecznej.

Prof. Marek Latoszek uznał, że zajmując się więziami społecznymi należy zwrócić szczególną uwagę na rolę rozmaitych warstw/środowisk wzorotwórczych – np. biznesu i inteligencji.

Prof. Marek Szczepański wskazał regionalizację Polski w ramach UE, degradację regionów w kraju – szczególnie gospodarczą, dynamikę zróżnicowania cywilizacyjnego na wsi i w miastach, oraz zróżnicowanie kompetencji poznawczych między rozmaitymi kategoriami społecznymi jako istotne, 'nowe' wymiary zróżnicowań, które powinny w publikacji zostać uwzględnione.

Ad.3.

Zebrani zgodzili się co do tego, żeby Prezydium Komitetu przygotowało zarówno zestaw pytań, na które powinni odpowiedzieć wszyscy autorzy opracowań (pytań dotyczących m.in. mechanizmów więziotwórczych), jak i listę tematów poszczególnych opracowań. Prezydium powinno także zwrócić się do znanych sobie autorów z propozycją udziału w ekspertyzie.

Ad.4.

Przewodniczący, prof. Andrzej Kojder przypomniał zebrany o tym, że niebawem w Toruniu odbędzie się Kongres ISA. Zaapelował także o udział w tym wydarzeniu.

Prof. Władysław Markiewicz poinformował, że ukazał się właśnie XIII tom dzieł wszystkich Bronisława Malinowskiego. Pogratulował prof. Musze, który przygotowywał wydawnictwo, zakończenia przedsięwzięcia.

Termin kolejnego posiedzenia Komitetu został ustalony na 19 stycznia 2005, na godz. 11.00

Sporządził Paweł Poławski